

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Давлатзода Муслим Сайбурхон дар мавзуи “Таҳлили хусусиятҳои истифодаи аломатҳои китобат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ, (6D021310 – Забоншиносии типологӣ ва муқобилавӣ) пешниҳод шудааст.

Дар шароити рушди босуръати иртиботи байналмилалӣ, афзоиши ҳаҷми иттилооти ҳаттӣ ва густариши муносибатҳои илмӣ ва фарҳангии байни кишварҳо масъалаи ташкили саҳеҳи нутқи ҳаттӣ аҳаммияти рӯзафзун пайдо мекунад. Дар ин раванд, аломатҳои китобат на танҳо воситаҳои техникаи чудо намудани чӯзҳои матн, балки унсурҳои муҳимми ташкили сохтор, маъно ва муносибатҳои коммуникативии нутқ ба шумор мераванд. Аз ин рӯ, омӯзиши хусусиятҳои истифодаи аломатҳои китобат дар забонҳои гуногун ва махсусан, муқоисаи низоми онҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз масъалаҳои муҳимми забоншиносии муқоисавӣ ба ҳисоб меравад. Аз ин нуқтаи назар, мавзуи интиҳобнамудаи муҳаққиқ ба яке аз ҷанбаҳои камомӯхтаи муносибатҳои типологии забонҳо бахшида шуда, дорои аҳаммияти назариявӣ ва амалии назаррас мебошад.

Арзиши илмӣ таҳқиқ, пеш аз ҳама, дар он зоҳир мегардад, ки масъалаи пунктуатсия дар он ҳамчун падидаи вобаста ба ҷанд сатҳи сохтори забон баррасӣ шудааст. Аломатҳои китобат бо сохтори ҷумла, муносибатҳои маъноӣ, хусусиятҳои услубӣ ва тарзи ташкили иттилоот иртиботи мустақим доранд. Аз ин рӯ, омӯзиши онҳо танҳо дар доираи қоидаҳои грамматикӣ маҳдуд шуда наметавонад. Равиши интиҳобнамудаи муаллиф имконият медиҳад, ки фаъолияти аломатҳои китобат дар заминаи муносибатҳои байни сохтор ва маъно арзёбӣ гардида, хусусиятҳои хоси қорбурди онҳо дар ду забон муайян карда шаванд.

Яке аз бартариҳои муҳимми таҳқиқ дар он аст, ки муаллиф ба масъалаи аломатҳои китобат аз мавқеи муқоисавӣ муносибат намудааст. Муқоисаи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз он ҷиҳат аҳамиятнок аст, ки ин ду забон аз лиҳози сохтори грамматикӣ, тарзи ташкили ҷумла ва баъзе воситаҳои ифодаи муносибатҳои маъноӣ тафовутҳои назаррас доранд. Аз ин рӯ, таҳлили истифодаи аломатҳои китобат дар онҳо метавонад на танҳо ҳолатҳои ҳаммонанд, балки хусусиятҳои миллию сохтории низоми пунктуатсионии ҳар як забонро низ равшан созад. Чунин муносибат ба таҳқиқ хусусияти воқеан типологӣ ва муқобилавӣ мебахшад.

Таҳқиқ дорои хусусияти байнисатҳӣ мебошад. Дар он масъалаҳои марбут ба синтаксис, семантика, услубшиносӣ, назарияи пунктуатсия ва забоншиносии муқоисавӣ дар робитаи байниҳамдигарӣ мавриди баррасӣ

қарор гирифтаанд. Маҳз чунин ҳамбастагии ҷанбаҳои гуногуни таҳлил имкон медиҳад, ки аломатҳои китобат ҳамчун унсурҳои ғайбӣ дар ташкили нутқи хаттӣ арзёбӣ шаванд. Аз ин ҷиҳат, таҳқиқ аз доираи тасвири одии қоидаҳои пунктуатсионӣ берун рафта, барои дарки вазифаи функционалии онҳо заминаи муносиб фароҳам меорад.

Ҳангоми мутолиаи автореферат маълум мегардад, ки муаллиф ба масъалаи интиҳоби усулҳои таҳқиқ муносибати мақсаднок доштааст. Хусусияти объекти таҳқиқ истифодаи усулҳои гуногунро тақозо менамояд ва ба қор гирифтани равишҳои тавсифӣ, муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва дигар воситаҳои таҳлил имкон додааст, ки маводди забонӣ аз ҷанд мавқеъ омӯхта шавад. Мутобиқати усулҳои интиҳобшуда ба ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқ барои асоснокии ҳулосаҳои пешниҳодшуда аҳамияти муҳим дорад.

Аз ҷумлаи ҷанбаҳои муҳими автореферати диссертатсияи мавриди тақриз сатҳи таҳлили назариявии масъала мебошад. Пунктуатсия дар низоми хаттӣ падидаи нисбатан мураккаб буда, робитаи он бо сохтори грамматикӣ ва мазмуни матн муносибати фарогирро талаб мекунад. Муаллиф бо баррасии масъалаҳои ташаккул ва рушди назарияи аломатҳои китобат заминаи зарурии назариявиро барои таҳлили минбаъдаи маводди тоҷикӣ ва англисӣ фароҳам овардааст. Ин ҷиҳати таҳқиқ барои дарки қонуниятҳои ташаккули низомҳои пунктуатсионӣ аҳамияти муайян дорад.

Шоёни зикр аст, ки дар таҳқиқ масъалаи ғайбияти аломатҳои китобат аз ҷанд ҷиҳат мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтааст. Агар аз як тараф онҳо воситаи ташкили сохтори синтаксисӣ бошанд, аз тарафи дигар метавонанд муносибатҳои маъноӣ ва хусусиятҳои услубии нутқро низ муайян намоянд. Муайян кардани чунин вазифаҳои гуногун ва робитаи онҳо дар доираи муқоисаи ду забон яке аз самтҳои муҳими таҳқиқ ба ҳисоб меравад. Ин равиш имконият медиҳад, ки аломати китобат на ҳамчун воҳиди ҷудогона, балки ҳамчун унсури низоми умумии ташкили матн арзёбӣ гардад.

Бояд гуфт, ки дар нутқи хаттӣ ҷойгиршавии аломатҳо метавонад ба ҷудокунии қисмҳои маъноӣ, муайян намудани робитаи байни воҳидҳои ҷумла ва тарзи қабули иттилоот таъсир расонад. Аз ин рӯ, таҳқиқи муносибати байни сохтори аломатгузорӣ ва мазмуни нутқ барои назарияи забон ва амалияи истифодаи он аҳамияти хос дорад. Дар ин замина, муқоисаи маводди тоҷикӣ ва англисӣ имконият медиҳад, ки хусусиятҳои умумӣ ва махсуси ташкили маъно дар нутқи хаттӣ равшантар муайян карда шаванд.

Қобили қайд аст, ки масъалаи таърихи ташаккули аломаҳои китобат низ дар доираи таҳқиқ мавқеи муайян дорад. Баррасии таҳаввули назария ва таҷрибаи истифодаи аломатҳои китобат барои фаҳмидани хусусиятҳои

низомии муосири онҳо муҳим мебошад. Зеро низомии имрӯзаи пунктуатсия дар натиҷаи рушди тӯлонии хат, забон ва меъёрҳои адабӣ ташаккул ёфтааст. Аз ин рӯ, ба назар гирифтани заминаи таърихӣ барои шарҳи баъзе вижагиҳои корбурди аломатҳои заминаи илмӣ муносиб фароҳам меорад.

Масъалаи мавриди таҳқиқ барои забоншиносии тоҷик низ аҳамияти хос дорад. Дар муқоиса бо баъзе бахшҳои дигари грамматика ва луғатшиносӣ, масъалаҳои назариявии пунктуатсияи тоҷикӣ ва робитаи он бо низомҳои пунктуатсионии забонҳои дигар ба таҳқиқоти бештар ниёз доранд. Аз ин лиҳоз, таҳлили муқоисавии маводди тоҷикӣ ва англисӣ метавонад барои густариши доираи таҳқиқоти типологӣ ва тақмили тасаввуроти илмӣ дар бораи хусусиятҳои нутқи хаттии тоҷикӣ мусоидат намояд.

Дар баробари аҳамияти назариявӣ, рисола дорои арзиши назаррасии амалӣ низ мебошад. Натиҷаҳои таҳқиқ метавонанд дар таълими забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ, махсусан ҳангоми омӯзиши қоидаҳои навиштор ва сохтори ҷумла, мавриди истифода қарор гиранд. Барои омӯзандагони забони англисӣ донишҷӯи фарқиятҳои пунктуатсионии забони модарӣ ва забони хориҷӣ метавонад барои пешгирии таъсири манфии одатҳои забонии қаблӣ мусоидат намояд. Аз ин ҷиҳат, натиҷаҳои таҳқиқ барои таҳияи маводди таълимӣ, дастурҳои методӣ ва курсҳои махсус низ аҳамият доранд.

Натиҷаҳои таҳқиқ барои соҳаҳои марбут ба таҳрири матн ва тарҷума низ қобили истифода мебошанд. Дар раванди тарҷума нигоҳ доштани сохтори маъноӣ ва муносибатҳои байни қисмҳои матн танҳо бо интиқоли вохидҳои луғавӣ таъмин намешавад. Тарзи аломатгузории матни тарҷумашуда низ метавонад ба дурустии интиқоли сохтор ва маъно таъсир расонад. Аз ин рӯ, натиҷаҳои муқоисаи пунктуатсионии тоҷикӣ ва англисӣ метавонанд барои тақмили малақаҳои таҳрирӣ ва тарҷумавӣ низ муфид бошанд.

Лозим ба ёдоварист, ки натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур дар як силсила қорҳои илмӣ инъикос ёфтаанд. Аз ҷумла, дар интишороти муаллиф масъалаҳои таърихи ташаккули назарияи аломатҳои китобат, таҳлили маъноӣ ва луғавии пунктуатсия, инчунин хусусиятҳои корбурди аломатҳои китобат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Ин пайдарҳамии мавзӯӣ нишон медиҳад, ки таҳқиқи мавриди назар бар асоси фаъолияти илмӣ қаблӣ муаллиф ташаккул ёфта, диссертатсия натиҷаи ҷамъбасти пажӯҳишҳои ӯ дар ин самт мебошад.

Қобили тавачҷуҳ аст, ки натиҷаҳои таҳқиқ дар маҷмуаҳои илмӣ ва конференсияҳои илмӣ-амалӣ низ муаррифӣ гардидаанд. Ин ҳолат барои муҳокима ва санҷиши натиҷаҳои илмӣ аҳамияти муайян дошта, имконият медиҳад, ки андешаҳои пешниҳодшуда дар муҳити илмӣ мавриди арзёбӣ қарор гиранд.

Фишурдаи диссертатсия сохтори умумии таҳқиқро инъикос намуда, масъалаҳои назариявӣ ва таҳлилии мавзӯро дар пайдарҳамии мантиқӣ пешниҳод мекунад. Аз маълумоти автореферат бармеояд, ки таҳқиқ аз масъалаҳои умумии назариявии пунктуатсия оғоз гардида, ба таҳлили вазифаҳои он ва муқоисаи истифодаи аломатҳои китобат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мегузарад. Чунин тарзи ҷойгиршавии маводди илмӣ барои пайвастании заминаи назариявӣ бо таҳлили амалии маводди забонӣ мувофиқ мебошад.

Дар маҷмӯъ, интихоби мавзӯ, тарзи масъалагузорӣ ва равиши муқоисавии таҳқиқ аз он шаҳодат медиҳанд, ки муаллиф кӯшиш намудааст масъалаи пунктуатсияро ҳамчун як ҷузъи ҷаҳли низомии забонӣ таҳлил намояд. Ин гуна муносибат барои таҳқиқи муносири забоншиносӣ муҳим буда, имконият медиҳад, ки ҷаҳлияти аломатҳои китобат дар робита бо дигар сатҳҳои забон арзёбӣ шавад.

Бо вучуди арзиши баланди илмӣ таҳқиқ, дар автореферат баъзе масъалаҳо ба назар мерасанд, ки метавонанд дар ҷараёни ҳимоя мавриди тавзеҳи иловагӣ қарор гиранд:

1. Дар таҳқиқ истифодаи аломатҳои китобат аз ҷиҳатҳои гуногун баррасӣ шудааст. Ба назари мо, агар вазифаҳои асосии ҳар як аломати китобат бо мисолҳои бештар ва равшантар нишон дода мешуданд, баъзе ҳулосаҳои таҳқиқ барои хонанда боз ҳам фаҳмотар мегардиданд.

2. Азбаски таҳқиқ хусусияти муқоисавӣ дорад, истифодаи маводди бештари мисолӣ аз забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ метавонист фарқият ва умумиятҳои байни ду низомии пунктуатсиониро боз ҳам равшантар нишон диҳад.

3. Дар автореферат ба истифодаи аломатҳои китобат дар шаклҳои нави муоширати электронӣ низ таваҷҷуҳ шудааст. Ба назари мо, ин масъала метавонист бо мисолҳои бештар аз матнҳои электронӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ муфассалтар баррасӣ шавад.

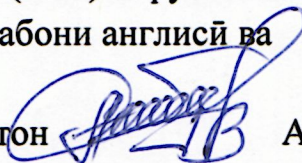
Эродҳои мазкур хусусияти асосан тавсиявӣ дошта, ба арзиши умумии илмӣ таҳқиқ таъсири манфӣ намерасонанд. Баръакс, онҳо метавонанд самтҳои таҳқиқоти минбаъдиро муайян намуда, барои рушди минбаъдаи ин масъала замина фароҳам оваранд.

Бо назардошти аҳамияти масъалаи мавриди омӯзиш, хусусияти муқоисавии таҳқиқ, сатҳи таҳлилии назариявӣ, мутобиқати усулҳои илмӣ ба ҳадафҳои қор, аҳамияти назариявӣю амалии натиҷаҳо ва дараҷаи инъикоси дастовардҳои таҳқиқ дар интишороти илмӣ, метавон ҳулоса кард, ки автореферати диссертатсияи **Давлатзода Муслим Сайбурҳон** дар мавзӯи **“Таҳлили хусусиятҳои истифодаи аломатҳои китобат дар забонҳои**

точикӣ ва англисӣ”, ба сабуку меъёрҳои таҳияи диссертатсияҳои доктор фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисос мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ, (6D021310 – Забоншиносии типологӣ ва муқобилавӣ) мебошад.

Муқарриз: доктори фалсафа (PhD) аз рӯи ихтисос,
муаллими калони кафедраи забони англисӣ ва
типологияи муқоисавии

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Алимов Фирдавс Худойдодович

Нишонӣ: 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17.

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Тел: (992-372) 217711; (992) 93 771 50 60;

Факс: (991-372) 214884; Сайти ДМТ: www.tnu.tj

Имзои Ф.Х. Алимовро тасдиқ мекунам:

Сардори Раёсати кадрҳо

ва корҳои махсуси ДМТ

Шодихонзода Эмомалӣ Шодихон

“ 10 ” 08 2026